

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, ПОКАРАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ

Досліджено окремі аспекти проблеми співвідношення понять «диференціація кримінальної відповідальності», «диференціація покарання» та «диференціація виконання покарання». Аргументовано, що диференціація кримінальної відповідальності та диференціація покарання містять низку відмінностей, що полягають у визначенні змісту процесів, які позначені цими поняттями, встановлення мети їх здійснення, визначення часового виміру їх реалізації тощо. Проаналізовано особливості розмежування диференціації покарання та диференціації виконання покарання.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, покарання, диференціація кримінальної відповідальності, диференціація покарання, диференціація виконання покарання.

Постановка проблеми. Аналіз статей Кримінального кодексу України дає змогу ствердно говорити про те, що залежно від наявності певних обставин, що підвищують чи знижують ступінь суспільної небезпеки злочину, законодавець передбачає у кримінальному законі суворіші або м'якші, порівняно із основним складом злочину, кримінально-правові обмеження. Це свідчить про те, що законодавець намагається диференціювати кримінальну відповідальність. Однак у зв'язку із цим виникає слушне питання щодо визначення поняття диференціації покарання та встановлення співвідношення між ними.

Стан дослідження. Сучасний етап розвитку науки кримінального права характеризується активізацією уваги до розробки теоретичних положень диференціації кримінальної відповідальності та диференціації покарання. Зокрема, окремі аспекти цієї проблематики досліджують О. В. Авраменко, Д. С. Азаров, П. П. Андрушко, Л. В. Багрій-Шахматов, Ю. В. Баулін, П. С. Берзін, Л. П. Брич, В. К. Грищук, Н. О. Гуророва, Ю. П. Дзюба, О. О. Дудоров, О. О. Кваша, Р. І. Кобільник, О. Г. Колб, І. Б. Коліушко, В. Я. Конопельський, І. В. Красницький, О. К. Марін, В. О. Навроцький, В. Л. Ортинський, Ю. А. Пономаренко, М. С. Пузирьов, П. П. Сердюк, З. А. Тростюк, Л. О. Ужва, Ю. В. Філей, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, О. А. Шаповалова та ін. Однак малодосліджене питання щодо визначення співвідношення

понять «диференціація кримінальної відповідальності», «диференціація покарання», «диференціація виконання покарання».

Метою цієї статті є наукове обґрунтування доцільності розмежування кримінально-правових понять «диференціація кримінальної відповідальності», «диференціація покарання» та «диференціація виконання покарання», а також виокремлення певних особливостей їх застосування.

Виклад основних положень. «Диференціація» (фран. *differentiation*, лат. *differentia* – різниця, відмінність) – слово іншомовного походження, що, відповідно до роз’яснень словника іншомовних слів, розуміється як поділ, розчленування цілого на якісно відмінні частини [1, с. 175]. Тобто диференціацію слід розуміти як поділ цілого на якісно відмінні частини (елементи), тобто такі, які мають спільні і відмінні ознаки. Ці частини відрізняються не кількісною характеристикою, а якісною. Слово «якісний» виражає якість, внутрішню ознаку предмета [2]. Відтак робимо висновок, що «якісно відмінні частини» – це частини цілого, які відрізняються внутрішніми ознаками, що характеризують цю частину, тобто розкривають ті її властивості, за якими її можна відрізнити від інших таких же частин. З огляду на таке трактування змісту поняття «диференціація», необхідно розпочинати з’ясування змісту понять «диференціація кримінальної відповідальності» та «диференціація покарання».

Зважаючи на те, що кримінальна відповідальність і покарання – два взаємопов’язані кримінально-правові інститути, вирішення цієї проблеми слід розпочати із визначення співвідношення понять «кримінальна відповідальність» і «покарання».

Поняття «кримінальна відповідальність» не є однозначним, адже існує справжній плуралізм думок щодо характеристики його змісту. Зокрема, це обумовлено тим, що в чинному кримінальному законі відсутнє нормативне визначення поняття кримінальної відповідальності, і у зв’язку із цим серед учених-криміналістів тривають дискусії щодо розуміння його змісту. Натомість у ч. 1 ст. 50 КК України міститься визначення поняття покарання, що є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. У зв’язку із цим і виникає питання щодо визначення співвідношення понять «кримінальна відповідальність» і «покарання».

Загалом усі підходи до розуміння змісту кримінальної відповідальності та її взаємозв’язку із покаранням можна об’єднати в такі групи: 1) кримінальна відповідальність ототожнюється

з покаранням, зводиться до застосування санкції кримінально-правової норми [3, с. 72; 4, с. 180]; 2) кримінальною відповідальністю визнається обов'язок особи, яка скоїла злочин, відповісти за його вчинення на підставі кримінального закону, відзвітувати перед державою за порушення кримінально-правової заборони й зазнати заходів державного примусу – обмежень (втрат) особистого, майнового та іншого характеру, передбачених як покарання [5, с. 86; 6, с. 23; 7, с. 49]; 3) кримінальна відповідальність тлумачиться як реальне покладення на особу, яка вчинила злочин, передбачених кримінальним законом і конкретизованих вироком суду заходів державного осуду і примусу, тобто передбачених КК обмежень особистого, майнового або іншого характеру, що визначаються обвинувальним вироком суду і накладаються на винного спеціальними органами держави [8, с. 22–30; 9, с. 99]; 4) кримінальна відповідальність визначається через специфічні кримінально-правові відносини (виникають із моменту вчинення злочину між державою і особою, яка вчинила злочин) або через сукупність кримінально-правових, кримінально-процесуальних і кримінально-виконавчих відносин [10, с. 6–8]; 5) кримінальна відповідальність розглядається як особливий кримінально-правовий інститут, у межах якого здійснюється реагування держави на вчинений злочин і який полягає в здійснюваному судом в обвинувальному вироку осуді порушника кримінально-правової заборони та, як правило, у застосуванні щодо нього заходів кримінально-правового впливу [11, с. 161].

Як видається, остання із запропонованих дефініція кримінальної відповідальності є найбільш вдалою, адже виражає наявність обов'язкового елементу кримінальної відповідальності – осуду особи від імені держави, що відображається в обвинувальному вироку суду, і факультативного – застосування до особи заходів кримінально-правового впливу. Однак, видається, що такий термін слід використовувати із обережністю, адже у цьому випадку необхідно з'ясувати, що саме слід розуміти під «заходами кримінально-правового впливу». У такому разі видається доцільнішим використовувати термін «обмеження прав і свобод», адже навіть покарання не можна визнавати обов'язковою ознакою кримінальної відповідальності, бо серед форм її реалізації є засудження особи без призначення покарання. У такому разі диференціація кримінальної відповідальності означатиме диференціацію таких обмежень прав і свобод винної особи, а диференціація покарання – відповідно визначення у кримінальному законі видів і строків (розмірів) покарань.

Аналіз кримінально-правової літератури дає підстави стверджувати, що єдиного погляду на визначення поняття диференціації

кримінальної відповідальності немає, як і немає однозначного визначення поняття диференціації покарання. Водночас запропоновані у літературі дефініції поняття «диференціація кримінальної відповідальності» зводяться до вказівки: на встановлення у кримінальному законі різних кримінально-правових наслідків залежно від ступеня суспільної небезпеки злочину [12, с. 188]; встановлення в кримінальному законі різних меж караності залежно від відмінностей в характері і ступені суспільної небезпеки злочинів і осіб, що їх вчинили [13, с. 73]; закріплення необхідності застосування санкцій, які відрізняються за видами та розмірами покарання, або ж навіть визначення підстав, за яких за діяння не настає кримінальна відповідальність чи особа звільняється від неї [14, с. 296]; визначення законодавцем виду основного (основних) і додаткового (додаткових) покарання, їх строку чи розміру [15, с. 24]; визначення раціональних способів, форм реалізації кримінальної відповідальності [16, с. 72]; здійснюваної як законодавцем, так і правозастосувачем градації державного примусу у вигляді заходів кримінально-правового впливу [17, с. 75]; визначення видів і розмірів кримінального покарання за певний злочин [18, с. 240]; дозування юридичної відповідальності з урахуванням певних обставин, що має призвести до визначення меж застосування державного примусу щодо особи, яка вчинила правопорушення [19, с. 271]. Тобто так чи інакше диференціацію кримінальної відповідальності науковці, безумовно, пов'язують із обмеженнями прав і свобод, що передбачені у кримінальному законі, або ж із покаранням.

Неординарним є підхід Ю. В. Бауліна до визначення видів кримінальної відповідальності та відповідно характеристики її диференціації. Вчений пояснює: якщо зважати на те, що сутністю кримінальної відповідальності є обмеження прав і свобод злочинця, то можна виділити три види такої відповідальності, а саме: законодавчо визначену, судом індивідуалізовану та кримінально-виконавчу. Вчений зазначає, що диференціація кримінальної відповідальності є прерогативою парламенту, такій диференціації підлягають два види кримінальної відповідальності: 1) законодавчо визначена в КК України; 2) законодавчо врегульована в Кримінально-виконавчому кодексі України (далі – КВК України). Щодо першого випадку вчений аргументує, що диференціація законодавчо визначеної кримінальної відповідальності – це поділ законодавчих обмежень прав і свобод майбутніх злочинців на певні групи залежно від виду та міри таких обмежень. Що ж стосується другого випадку, то науковець обгрунтовує, що діяльність органів кримінально-виконавчої системи повинна відповідати певним правилам поведіння зі злочинцями. Ці правила, своєю чергою, також певним

чином диференціюють діяльність зазначених органів держави щодо обмеження прав і свобод злочинців, тобто диференціюють так звану кримінально-виконавчу кримінальну відповідальність [20, с. 25–30]. Видається, що ця позиція вченого не є беззаперечною, оскільки може йтися про законодавчо врегульовану, судом індивідуалізовану і органами кримінально-виконавчої системи реалізовану кримінальну відповідальність. Інша річ, що у КВК України передбачено принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарання, однак все ж таки думається, що диференціація – це прерогатива законодавця, а індивідуалізація – органів і установ, що забезпечують виконання покарання.

Відповідно, в КВК України визначаються підстави диференціації та індивідуалізації покарання, а не безпосередньо диференціація кримінальної відповідальності. Це підтверджується ст. 5 КВК України, в якій серед принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань передбачено принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарань. Диференціація виконання покарання покликана забезпечити реалізацію справедливості, що визначається диференційованим підходом, ставленням до засуджених різних груп. Диференціація виконання покарання проявляється у встановленому порядку виконання та відбування покарання (різних умовах тримання, різному правовому становищі, рівні ізоляції), який застосовується дозовано залежно від ступеня суспільної небезпеки різних категорій засуджених, тобто шляхом фактичної реалізації кари, що впливає з позбавлення волі. Диференціація виконання покарання означає, що до різних категорій засуджених залежно від тяжкості вчинених ними злочинів, минулої злочинної діяльності, форми вини, поведінки в процесі відбування покарання застосовується каральний вплив у різному обсязі [21]. Тобто в цьому випадку передбачена диференціація не кримінальної відповідальності, а диференціація виконання покарання.

Різним є не лише зміст цих кримінально-правових понять, а й суть передбачених ними явищ. У такому випадку диференціація виконання покарання є, так би мовити, продовженням індивідуалізованої судом кримінальної відповідальності, стадією її реалізації. Суд в обвинувальному вирокі, мотивуючи своє рішення, визначає лише вид і розмір призначуваного засудженому основного та додаткового покарання, а органи кримінально-виконавчої системи, з урахуванням певних обставин, визначають, в якій кримінально-виконавчій установі та з яким рівнем безпеки (якщо це покарання у виді позбавлення волі) відбуватиме призначене судом покарання ця особа. Індивідуалізація ж виконання покарання полягає в тому, що в умовах дотримання

загальних приписів закону щодо виконання покарання окреслюється індивідуальний підхід до кожного засудженого, що означає вибір потрібних саме цьому засудженому заходів.

Загалом кожне із запропонованих науковцями визначень характеризує диференціацію кримінальної відповідальності та покарання, однак, видається, що жодне із них не є настільки вдалим, щоб повністю із ним погодитись. Зокрема, не заглиблюючись у дискусію щодо критики запропонованих дефініцій, слід зауважити, що, з урахуванням наведеного, можна виокремити низку істотних ознак диференціації кримінальної відповідальності та диференціації покарання, зокрема:

1) суб'єктом диференціації кримінальної відповідальності та диференціації покарання є винятково законодавець;

2) об'єктом диференціації кримінальної відповідальності є власне кримінальна відповідальність, яку слід розуміти як кримінально-правовий інститут, у межах якого здійснюється державний осуд суб'єкта злочину в обвинувальному вирокі суду та реалізується право держави на застосування до нього примусу у виді кримінально-правового обмеження прав і свобод, а диференціації покарання – покарання (обмеження прав і свобод), що передбачене чинним кримінальним законом;

3) суть процесу диференціації кримінальної відповідальності полягає у встановленні різних за видом та обсягом обмежень прав і свобод суб'єкта злочину залежно від обставин, що впливають на законодавчу оцінку зміни ступеня суспільної небезпеки злочинного посягання, а диференціації покарання – у визначенні видів і розмірів (строків) покарань і встановлення їх еквівалентності;

4) диференціація кримінальної відповідальності необхідна для відображення в кримінальному законі залежності між обсягом відповідальності та зміною (збільшенням або зменшенням) ступеня суспільної небезпеки злочинного посягання, а також для досягнення оптимального рівня судової дискреції, а диференціація покарання – для визначення різноманітності видів і строків обмежень прав і свобод винної особи;

5) у часовому вимірі диференціації кримінальної відповідальності передують криміналізація, диференціація покарання та пеналізація, адже спершу законодавець визначає певне посягання злочинним (криміналізація), визначаються можливі види та розміри покарань за будь-які злочини (диференціація покарання), і лише тоді конкретні види та розміри покарань визначаються за конкретний вид злочину (пеналізація), після цього виділяються обставини, які впливають на зміну ступеня суспільної небезпеки злочину, із вказівкою на зміну обсягу

кримінальної відповідальності (диференціація кримінальної відповідальності).

Водночас, безумовно, слід також розрізняти диференціацію покарання та диференціацію виконання покарання. Така відмінність полягає у низці істотних ознак, що були описані, зокрема: 1) суб'єктом диференціації покарання є законодавчий орган, суб'єктом диференціації виконання покарання – орган виконавчої влади (Державна служба виконання покарань, кримінально-виконавча інспекція тощо); 2) зміст диференціації покарання полягає у визначенні у кримінальному законі видів і розмірів (строків) покарань, а також установлення їх еквівалентності, а диференціація виконання покарання – у визначенні у Кримінально-виконавчому кодексі, з урахуванням певних обставин, в якій саме кримінально-виконавчій установі та з яким рівнем безпеки (якщо це покарання у виді позбавлення волі) відбуватиме призначене судом покарання винна особа.

Висновки. Отже, диференціація кримінальної відповідальності, диференціація покарання та диференціація виконання покарання – це різні кримінально-правові поняття, кожне із яких позначає різновид законодавчої діяльності відповідно: щодо визначення в кримінальному законі різного обсягу кримінальної відповідальності залежно від обставин, що впливають на законодавчу оцінку зміни ступеня суспільної небезпеки злочинного посягання (під обсягом кримінальної відповідальності слід розуміти види та розміри (строки) обмеження прав і свобод суб'єкта злочину, що можуть реалізуватися в контексті кримінальної відповідальності), видів і розмірів покарань, визначення у кримінально-виконавчому законі підстав та умов виконання конкретного виду покарання залежно від обставин, що впливають на визначення певного виду та умов відбування (виконання) покарання.

1. Словник іншомовних слів / укладачі С. М. Морозов, М. М. Шкарпуга. – К.: Наукова думка, 2000. – 680 с.

2. Глумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovyk.net>

3. Бурдін В. М. До питання про поняття кримінальної відповідальності за КК України / В. М. Бурдін // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. – № 9 (47). – С. 64–73.

4. Каплин М. Н. Сущность дифференциации уголовной ответственности / М. Н. Каплин // Юридические записки Ярославского государственного университета им. П. Г. Демидова; под ред. В. Н. Каршатова, Л. Л. Кругликова, В. В. Бутнева; Яросл. гос. ун-т. – Ярославль, 2001. – Вып. 5. – С. 172–182.

5. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студ. юрид. вищ. навч. закладів і ф-тів / П. С. Матишевський. – К.: А.С.К., 2001. – 347 с.

6. Коржанський М. Й. Уголовний закон України (наукова модель) / М. Й. Коржанський. – Дніпропетровськ: Юрид. акад. МВС України, 2004. – 200 с.

7. Фріс П. Л. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / П. Л. Фріс. – К.: Атіка, 2004. – 488 с.

8. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності / Ю. В. Баулін. – К.: Атіка, 2004. – 296 с.

9. Вереша Р. Поняття та підстава кримінальної відповідальності / Р. Вереша // Право України. – 2006. – № 12. – С. 97–103.

10. Чугунников І. І. Правовідносини та форми їх реалізації у кримінальному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / І. І. Чугунников. – О.: Одес. нац. юрид. акад., 2001. – 20 с.

11. Дудоров О. О. Про поняття кримінальної відповідальності / О. О. Дудоров // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2007. – № 4. – С. 148–161.

12. Пономаренко Ю. А. Значення системи покарань для диференціації кримінальної відповідальності в санкціях статей Особливої частини КК України / Ю. А. Пономаренко // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: міжнародний симпозіум (11–12 вересня 2009 року). – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – С. 188–190.

13. Дзюба Ю. П. Видовий об'єкт злочину та його значення для диференціації кримінальної відповідальності / Ю. П. Дзюба // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: міжнародний симпозіум (11–12 вересня 2009 року). – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – С. 72–74.

14. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник / В. О. Навроцький; наук. ред. В. С. Ковальський. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 511 с.

15. Андрушко П. П. Поняття та види диференціації кримінальної відповідальності / П. П. Андрушко // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: міжнародний симпозіум (11–12 вересня 2009 року). – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – С. 18–25.

16. Гришук В. К. Поняття диференціації кримінальної відповідальності / В. К. Гришук // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: міжнародний симпозіум (11–12 вересня 2009 року). – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – С. 66–72.

17. Дудоров О. О. Проблеми диференціації кримінальної відповідальності за злочинні порушення податкового законодавства / О. О. Дудоров // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи

удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: міжнародний симпозиум (11–12 вересня 2009 року). – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – С. 75–86.

18. Філей Ю. В. Вплив принципу диференціації кримінальної відповідальності на побудову кримінально-правових санкцій / Ю. В. Філей // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: міжнародний симпозиум (11–12 вересня 2009 року). – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – С. 240–243.

19. Шаповалова О. А. Проблеми диференціації юридичної відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності на кримінальну та адміністративну / О. А. Шаповалова // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: міжнародний симпозиум (11–12 вересня 2009 року). – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – С. 271–274.

20. Баулін Ю. В. Кримінальна відповідальність, яка підлягає диференціації / Ю. В. Баулін // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: міжнародний симпозиум (11–12 вересня 2009 року). – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – С. 25–31.

21. Кримінально-виконавчий кодекс України. Коментар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radnuk.info/komentar/kruminal-vukon/309-glava1/4757-5.html>.

Павлик Л. В. Дифференциация уголовного ответственности, наказания и исполнения наказания: особенности разграничения понятий

Исследованы отдельные аспекты соотношения понятий «дифференциация уголовного ответственности», «дифференциация наказания» и «дифференциация исполнения наказания». Аргументировано, что дифференциация уголовного ответственности и дифференциация наказания имеют ряд отличий, которые заключаются в определении содержания процессов, обозначенных этими понятиями, установлении цели их осуществления, определении временного измерения их реализации и тому подобное. Проанализированы особенности разграничения дифференциации наказания и дифференциации исполнения наказания.

Ключевые слова: *уголовная ответственность, наказание, дифференциация уголовного ответственности, дифференциация наказания.*

Pavlyk L. V. Differentiation of the Criminal Responsibility, Punishment and Implementation of Punishment: Features of the Concepts Delimitation

Some aspects of the relationship between the concepts of the differentiation of the criminal responsibility, the differentiation of punishment and differentiation of implementation of punishment are investigated.

The scientists supported the opinion that the criminal responsibility and punishment execution are considered to be two related criminal law institutions, though differ among themselves. Thereby, it is concluded that the differentiation of criminal responsibility and punishment differ in the content, since differentiation of the criminal responsibility means differentiation of the rights and freedoms

restriction of a guilty person that can be applied to it in the context of the criminal responsibility and differentiation of the punishment defined by the criminal law.

It is proved that the differentiation of the criminal responsibility, differentiation of the punishment and differentiation of punishment execution operate as various criminal law concepts, each of them indicates the kind of legislative activity respectively: as to determining of different amount of the criminal responsibility depending on the circumstances that affect the legal assessment of the change of the public danger degree of criminal act (thus the scope of criminal responsibility should be understood as the type and the terms of the rights and freedoms restriction of the subject of the crime that can be realized in the context of criminal responsibility), types and amounts of punishments, the definition by penal law of the reasons and the conditions of the execution of a specific penalty depending on the circumstances that affect the determination of certain types and conditions of serving punishment.

Key words: *criminal responsibility, punishment, differentiation of criminal responsibility, differentiation of punishment, differentiation of implementation of punishment.*

Стаття надійшла 23 січня 2015 р.

УДК 343.37

В. В. Франчук

ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ ОХОРОНИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Зауважено, що в економічному і соціальному житті України з часу здобуття незалежності спостерігається безперервний процес змін, спрямований на наближення окреслених сфер до європейських стандартів. Ці перетворення спричинили необхідність удосконалення вітчизняного законодавства та його гармонізації з потребами сьогодення.

Окреслене твердження набуває особливого значення у протидії злочинам у сфері економіки, оскільки вказані злочинні посягання заподіюють шкоду не лише економіці України, а й добробуту населення загалом. Зазначено, що визначення ефективності реалізації кримінально-правових норм охорони розглядуваної сфери вкаже на правові прогалини та способи їх подальшого усунення.

Ключові слова: *кримінально-правова норма, ефективність, економіка, злочин.*

Постановка проблеми. Будь-яка прийнята законодавчим органом норма є носієм спільної для всіх галузей права ознаки, що полягає